

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2016 Yıl:4, Sayı:8
Sayfa:14-28

ISSN: 2147-8872

MOLDOVA VE UKRAYNA GAGAUZLARININ HALK ŞARKILARI

Л. А. ПОКРОВСКАЯ*
Çev: Bülent Hünerli**

ÖZET

Bu makale Ukrayna ve Moldova’da yaşayan Gagauzların halk şarkılarının genel sınıflandırmasını; tür çeşitleri, ana düşünce, konular ve diğer özellikler bakımından yapmayı amaçlamaktadır. İnceleme, Gagauz köylerine 1948-1961 yılları arasında yapılan sekiz bilimsel gezide yazar tarafından toplanan folklor malzemesine ve yine V. Moşkov (1904), A. Manov (1938), V. Zajaczkowski (1960) tarafından yayınlanan Gagauz şarkılarına dayanır.

Gagauz şarkıları (türkü) iki temel türe ayrılır: epik ve lirik şarkılar. Baladlar ve tarihi şarkılar, epik şarkılara girer.

Gündelik hayatı temel alan şarkılar, özel türleri oluşturmaktadır. Bu şarkılar, epik lirik ağıtlar olarak gösterilmektedir.

Sonuç olarak Gagauz halk şarkıları Türk ve Bulgarların geleneksel yaratıcılıkları ile yakın ilişki içindedir. Gagauzlar, hayat şartlarının ortaya çıkardığı Türk ve Slav halk şiir özelliklerini birleştirmişlerdir.

FOLK SONGS OF MOLDOVA AND UKRAINE GAGAUZS

ABSTRACT

This article is focused on the general classification of folk songs of Gagauz people, dwelling on the territories of Moldova and Ukraine, in terms of genre varieties, ideas, topics or other peculiarities. Analysis is based on folklore material, which was gathered by author following his 8 scientific expeditions to Gagauz villages in 1948-1961, and on Gagauz songs published by V. Mochkov (1904), A. Manov (1938) and V. Zajaczkowski (1960).

Two main genres of Gagauz songs (Turkish folk music) are distinguished: epic and lyric songs. Ballades and historic songs relate to epic genre.

*Bu yazı “Güney-doğu Avrupa Ülkeleri Uluslararası Araştırma Birliği, Sofya 26 Ağustos-1 Eylül Balkan Çalışmaları Birinci Kongresi’nde, Sovyet Delegasyon Bildirileri, Moskova, 1966, s.1-22” sayfaları arasında yer alan ve L. A. Pokrovskaya tarafından yazılmış “Narodnyye Pesni Gagauzov Moldavii i Ukraini” adlı makalenin Rusçadan Türkçeye aktarılmış şeklidir.

** Dr., Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi, Filoloji Enstitüsü Türkoloji Bölümü, e-mail: hbulent80@gmail.com

Songs, based on the everyday life topics, form a special genre – this kind of songs are introduced in a form of lyrical epic lamentations.

In total, Gagauz folk songs are closely related to traditional art of Turkish and Bulgarian people; they combine traditional Turkish and Slav poetry features due to living conditions.

Türk dilli küçük bir millet olan Gagauzlar¹, esasen Bucak olarak adlandırılan Ukrayna ve Moldovya'nın güney bölgelerinde yaşarlar. Onlar bu bölgeye 19. yy başında Kuzeydoğu Bulgaristan'dan² göç etmişlerdir ve orada şimdi de Gagauz köyleri bulunmaktadır.

20. yy başında Rus etnograf V. A. Moşkof, Besarabya'daki Gagauz köylerinden topladığı geniş etnografik ve folklorik malzemeler³ ve yine Bulgaristan'da kalan Gagauzlar hakkında bilgiler yayınlamıştır. V. A. Moşkof'un bu önemli gayreti Sovyet araştırmacıları tarafından devam edilecek olan Besarabya Gagauzlarının dil ve folklor çalışmalarını⁴ başlatmıştır.

Gagauz folkloru; tarihi şartlar nedeniyle Besarabya'daki⁵ çok farklı milletlerle uzun süreli komşulukta bulunan, yazısı olmayan küçük bir halkın sözlü sanatsal yaratıcılığı olarak büyük bir ilgi uyandırır. Asırlar boyunca Gagauzların yaşadıkları çok renkli etnik ve dilli ortam, folklor de dâhil olmak üzere onların maddi ve manevi kültürünün bütün yönlerine kendine özgü bir iz bırakmıştır. 1957 yılında Gagauz alfabesi⁶ oluşturulana kadar folklor, Gagauzların sanatsal yaratıcılığının tek ürünüydü ve dolayısıyla bu halkın estetik görüşlerinin gelişiminde çok büyük rol oynamıştır.

Bu yazıda Gagauz folklor türlerinden biri olan halk şarkılarının genel özellikleri verilmeye (sınıflandırmasını belirtme, Türk ve Slav halklarının türkülerinde ortaklıklarını ifade etme yönünde şarkıların temel ideolojik tematik içeriklerini ve sanatsal özelliklerini irdeleme) çalışılacaktır. Araştırmanın temeli bildiri yazarı tarafından 1948-1961 yılları içinde Ukrayna ve Moldova Gagauz bölgelerine yapılan sekiz araştırma gezisinde toplanan folklorik malzemelere dayanır. Yine Besarabya'da V. A. Moşkof⁷, Bulgaristan'da A. Manov⁸ ve V.L.

¹ 1959 yılı nüfus sayımı verilerine göre SSCB'de 124 bin Gagauz vardır.

² Besarabya'ya göç eden Bulgar, Gagauz göçleri ve orada Bulgar kolonilerinin oluşumu hakkında özel bir literatür vardır (Bk. P. Kyoppen, A.A. Skalkovskiy, G. Zanetov, İ. Titorov, H.S. Derjavin, İ.İ. Meşçryuk ve diğerlerinin çalışmaları)

³ V. A. Moşkof: *Gagauzi Benderskogo Uyezda*, "Etnograficeskoye Obozreniye", 1900, No:1, 1901, No:1,2,4, 1902, No: 3,4; Besarabya Gagauzlarının Lehçeleri, " Türk gruplarının halk edebiyatından örnekler" Yay. Akad. V.V. Radlov Cilt X St. Peterburg. 1904; *Balkan Yarımadasında Türk Grupları*, "Rus coğrafya kurumu haberleri", cilt XI, St. Peterburg., 1904

⁴ Bk. N.K. Dmitriev, *Fonetika Gagauzskogo Yazıka, Gagauzskiy Etudy, k Voprosu o Slovernom Sostave Gagauzskogo Yazıka, -kitapta: Stroy Tyurskih Yazıkov*, M. 1962; B.G.Gafarov, *Sistema Spryajeniya v Gagauzskom Yazıke*, M., 1951 (Avtoref. Kand. Diss.); T.G. Kalyakina-Kaledina, *Poryadok Slov v Prostom Predlojenii Gagauzskogo Yazıka*, M., 1995 (Avtoref. Kand. Diss.); B. P. Tukan *Vulkanestskiy Dialekt Gagauzskogo Yazıka*, Kişinev, 1995 (Avtoref. Kand. Diss.); D. N. Tanasoglu, *Slojno-Podçinennoye Predlojeniy v Sovremennom Gagauzskom Yazıke*, Kişinev, 1965 (Avtoref. Kand. Diss.); Yine L.A. Pokrovskaya, *Pesennoye Tvorçestvo Gagauzov*, L., 1953 (Avtoref. Kand. Diss.); L.A. Pokrovskaya, *Grammatika Gagauzskogo Yazıka. Fonetika i Morfologiya*, M., 1964.

⁵ Bk. L. S. Berg. *Naseleniye Bessarabii. Etnograficeskiy Sostav i Çislennost*, Peterburg., 1923.

⁶ Gagauz dilinin alfabesi 30 Temmuz 1957 tarihinde Moldovya SSC'nin Yüksek Sovet Başkanlığı'nın Kararnamesi ile yürürlüğe girdi (bk. "Sovetskaya Moldaviya", 31. 7. 1957; "Moldova Sosyaliste", 31.7.1957)

⁷ V. A. Moşkof, *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*, s. 285-343.

Zajaczkowski⁹ tarafından yapılan Gagauz şarkılarının kayıtlarını ve Gagauz folklorik edebiyat kitabına konulan “Bucaktan Sesler”¹⁰ şarkılarının metinlerini kapsar.

Bizim gözlemlerimize göre Gagauz halk şarkıları (türkü) iki ana gruba ayrılır: Epik ve lirik. Bununla beraber aralarında kesin bir ayırım yapmak her zaman mümkün değildir. Çünkü birçok epik şarkı kendisinde lirik unsurlar barındırır ve tersine lirik şarkılar bazı durumlarda epik şarkılarla benzerlik gösterir. Bu yönden Gagauz halk şarkıları kendi karakterine uygun olarak Batı Slavların¹¹ lirik-epik şarkılarını anımsatır.

Gagauz epik şarkılarını ele alırken belirtmek gerekir ki Gagauzlarda kahramanlık destanları yoktur. Çoğu Gagauz epik şarkıları, Balkan halklarının şarkı yaratıcılığı için karakteristik olan halk baladlarıdır. Balkan yarımadasındaki farklı milletlerin (Yunan, Arnavut, Romen)¹² ve Güney Slavların folklorundan yaygın olarak bilinen pek çok balad konusunun varyantlarını Gagauzlarda buluruz. Örneğin “ölü kardeş” konusu buraya girer. Gagauz varyantında -Bulgar¹³ varyantına yakın- vebadan ölen abi, annenin arzusuyla canlanır. Kız kardeşinin arkasından İstanbul’a gider ve onu eve getirir. Kurban sunma hakkındaki Gagauz şarkısı¹⁴, İşkodra’nın¹⁵ kurulması ile ilgili Balkan baladının varyantıdır. Yaşlı babasının yerine askerlik hizmeti yapmış savaşı kız hakkındaki Gagauz şarkısı, yaygın olarak Balkan halklarının¹⁶ folklorunda bilinir. Karısının düğün gününde askerlikten dönen Stoyan hakkındaki şarkı, “Karısının Düğünündeki Koca”¹⁷ konusunun varyantlarından birinin üzerine inşa edilmiştir.

Gagauzlarda var olan halk baladlarının konuları ve kökleri, çoğunda Balkanlardaki Türk egemenliği devrine dayanır. Halkın ıstırapları ve köleleştirilenlerle (tüm balkanlardaki epik motif) mücadele konusu baladlarda önemli bir yer işgal eder. Türk dilli halkın türkülerinde Türk karşıtlığı yönelimi, Hristiyanlığa inandıkları için Türk-Osmanlı hükümeti tarafından Bulgaristan’daki Gagauzlara sert baskılar uygulanmasıyla açıklanabilir. Halkın dini aidiyeti onların tarihsel kaderinde önemli rol oynadığından; onları ayırıştıran faktör dil olmasına rağmen Gagauzlar, Balkanlardaki Türk egemenliği zamanında Türklerden daha çok Bulgarlara eğilim göstermişlerdir. Bulgar tarihçi Miletçi¹⁸, Gagauzlarda ve Bulgarlarda çok

⁸ A. İ. Manov, *Potekloto na Gagauzite i Tehnite Obiçai i Nravi*, Varna, 1938, s. 163-173

⁹ Wl., Zajaczkowski, *Gagauzskie Teksty Folklorystyczne*, -“Ezиковедско-етнографски Изследвания v Pamet na Akad. St. Romanski”, Sofiya, 1960, s. 874-886.

¹⁰ “Bucaktan Seslär”. *Literatura Yazıları*, Hazırlayan D. Tanasoglu, Kışinev, 1958, s. 31-102 (Bizim tarafımızdan toplanan Gagauz şarkılarının metinleri kısmen bu derlemeye dahil edildi)

¹¹ Bk. P.G. Bogatrev, *Narodniye Epiçeskiye i Liroepiçeskiye Pesni Zapadnih Slavyan*, “Epos Slavyanskikh Narodov”, Hrestomatiya, M. , 1959, s. 359 ve devamı

¹² Bk. V. M. Jirmunskiy, *Epiçeskoye Tvorçestvo Slavyanskikh Narodov i Problemi Sravnitel'nogo İzuçeniya Eposa*. (Doklad ha 4. Mejdunarodnom Sezde Slavistov). M., 1958, s. 127-138.

¹³ Bk. Örnek; “Lazar i Petkana” şarkısı (“Bilgarski Narodni Pesni. Lirika i Epos”, Sofiya, 1948, s.68).

¹⁴ V. A. Moşkov, *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*, s.310

¹⁵ V. M. Jirmunskiy, *Epiçeskoye Tvorçestvo Slavyanskikh Narodov ...*, s. 138

¹⁶ Aynı yerde, s.129

¹⁷ Aynı yerde, s.135. Bu konuya Polonya ve Moravya şarkıları, Gagauz şarkısına oldukça yakındır (Bk. P.G. Bogatrev, *Narodniye Epiçeskiye i Liroepiçeskiye Pesni Zapadnih Slavyan*, s.374).

¹⁸ L. Miletçi, *Staroto Bilgarsko Naseleniye v Sredhite Vekove.*, Sofiya, 1902, s.15 ve devamı

sayıda karma evlilikler olduğunu ve yaşam tarzında, folklorda; bu arada halk şarkılarında pek çok ortaklık gözlemlendiğini belirtir.

Türk hâkimiyeti zamanında Gagauzlarda, Slavyan balad folklorunda¹⁹ yaygın olarak bilinen esirlerin üç sıra ormanı geçme motifi varlığını korumuştur. Türklerin esir olarak aldığı ve kendini Tuna'ya²⁰ atmış olan Lanka (kız) hakkındaki şarkı da yaygındır. Diğer baladın kadın kahramanı Marinka, karısı olmasını isteyen padişahın kafasını kesmiştir. Stoyan-çorbacı hakkındaki şarkıda, kahraman “kimin atı daha hızlı” diye Türk paşasıyla iddiaya girer. Kahraman, üç kez dünyanın etrafını dolaşması ve Müslümanların üçüncü namazı olan “ikindi”ye kadar dönmesi emrini alır. Yoksa onun kellesi uçurulacaktır. Muhteşem atının yardımıyla Stoyan iddiadan galip çıkar.

Ünlü balad “Zehirleyen Kız Kardeş”, çok varyanta sahiptir. Bulgar kız, Türk nişanlısının sözüne uyararak onların evlenmesine engel olan abisini zehirlenmeye çalışır. Ama abi bu niyeti anlayıp zehirli şarabı ilk önce onun içmesini emreder. Kız öleceğini bilir ve onun için “ üç pencere” mezar yapılmasını ister. Ne var ki abisini zehirlenmeyi başardığı varyant da vardır.

Eşkilyalar (haydutlar) hakkında birtakım baladlar bulunur. Belirtmek gerekir ki bu şarkıların Bulgar edebiyatının haydut şarkılarıyla bir ilgisi yoktur. Orada haydutlar, Türk boyunduruğundan halkın kurtarılması için savaşçı olarak öne çıkarlar.

Bulgar folklorist Ts. Romanska –Vranska²¹, eşkiya şarkılarını sosyal karakterli şarkılar grubuna ait haydut-eşkiya şarkılarıyla karıştırılmaması gerektiğini özellikle belirtir. Gagauz şarkılarında haydut imajı her zaman olumsuzdur. Haydutlar, katı yürekli ve adaletsizdir. Onlar yağma yaparlar ve suçsuz insanları öldürürler. Şarkıların birinde haydutun karısı; kesik eldeki yüzükten kocasının, sevgilisini (başka bir varyanta göre kardeşini)²² öldürdüğünü anlar. Diğer baladda hasta oğul annesine, haydut olduğunu ve şimdi çektiği cezanın işlediği suçtan kaynaklandığı itiraf eder (Bir zamanlar bir damat ve gelini ağaçlara bağlamıştır. Onlar vefat etmiş; sonra onu zehirleyen beyaz ve kara üzüm salkımına dönüşmüşlerdir).

Eşkilyalar hakkındaki şarkılarda, huzur içinde yaşayan insanların haydutlardan oç alma olayları da görülür. Örneğin; Tudorka'nın, dayısının evine haydutları nasıl çektiği, oraya onları nasıl kilitlediği, evi “yanın, yanın, siz de çok yaktınız” sözleriyle ateşe vermesi ile ilgili şarkının içeriği böyledir.

Yine ailevi ve günlük hayata dair baladlar da var. Baladlar için -genelde de olduğu gibi- trajik son tipiktir. Örneğin; Petran hakkındaki şarkıda, kadın kahraman kocasının ve kaynanasının kötü davranışlarına katlanamayıp kendini asar.

¹⁹ Bk: B. N. Putilov, *Tipologičeskaya Obščnost i İstoričeskiye Svyazi v Slavyanskikh Pesnyah-Balladah O Borbe S Tatarskim i Turetskim İgom*, -“İstoriya, Folklor, İskusstvo Slavyanskikh Narodov. Dokladı Sovetskoy Delegatsii na 5. Mejdunarodnom S'ezde Slavistov”, M., 1963 , s.427.

²⁰ Moldovya varyantı: “İlinkutsa” bk. kitapta “Moldavskiy Folklor. Pesni i Balladı”, M., 1953, s.275.

²¹ Tsvetana Romanska-Vranska, *Obşçi Osobennosti na Bilgarskite i Sribskite Hayduşki Pesni* “Slavističen Sbornik. Po sluçay 4 Mejdunaroden Kongres na Slavistite v Moskva”, cilt 2, Sofiya, 1958, s. 379-407.

²² Bu konu Slav milletlerinin Balad şarkılarında sıklıkla rastlanır. Bk. P.G. Bogatirev. *Nekotoreye Zadaçi Sravnitel'nogo İzuçeniya Eposa Slavyanskikh Narodov* (Doklad na 4. Mejdunarodnom Sezde Slavistov). M., 1958, s. 13.

Gerçek tarihi temellere dayanan çoğu Gagauz baladlarında, halk poetik abartıcılık tekniğinin kullanıldığı (Marinka tek başına dört bin kişilik orduyu yendi. Stoyan'ın atı birkaç saat içinde üç kez dünyayı dolaştı vb.) masalsı-fantastik unsurlar sıklıkla bulunmaktadır (Erkek kardeşin dirilmesi, damadın ve gelinin üzüm salkımına dönüşmesi, yoksul Georgi'nin öbür dünyaya seyahati vb). Ayrıca epik şarkılarda görüldüğü üzere, folklorlarında yansıma bulan Slavların kadim mitolojik anlayışlarından doğan motif ve imgelerle karşılaşılır. V. Y. Propp'un²³ belirttiği gibi halk edebiyatında canavarlarla; bu arada ejderhalarla mücadeleyle ilgili konular, en eskiye kadar gider. Bu eski folklor imgelerinin izleri bir dereceye kadar Gagauz epik şarkılarında korunmuştur. Öyle ki şarkıların bir kısmında fantastik imge (sarı ejderha) bulunur. Şarkıların birinde ejderha, Bulgar kızı İrinka'yı kaçıtır. Diğerinde İlyanka sırasıyla bütün ailesinden, onu düşmandan (sarı ejderhadan) kurtarmasını ister. Ama sadece sevgilisi onu kurtarır.²⁴ Büyük sarı ejderhanın ağzında olan ve annesi tarafından beddua edilmiş genç delikanlının ıstırapları vb. hakkındaki şarkılar yaygındır.

Epik şarkılarda hayvanlara ve kuşlara insanî konuşma yeteneği verilir. Şarkıların birinde²⁵ ayı, Stoyan'a "üç gün ve üç gece" onunla güreşmesini teklif eder. Ama insan galip çıkar. Diğer şarkıda çukura düşmüş dişi ayı, Stoyan'dan onu yavruları için serbest bırakmasını ister; fakat Stoyan onu reddeder. Çünkü dişi ayı neredeyse bütün koyunlarını yok etmiştir. Yaygın bir şarkıda kurt; çocuğu esnafın (Hacı²⁶) yanından alıp götürürken ona der ki bu, kıtlık yılında dürüstçe ticaret yapmadığın için bir cezadır. Bu şarkının keskin sosyal yönü, kendine özgü olarak "Allah'ın cezası" dinsel anlayışıyla ve konuşan kurt masal imgesiyle birleşir. Stoyan ve Türk Paşası hakkındaki şarkıda; Stoyan'ın mucizevi atı, ona paşayı yarışta nasıl yenebileceğinin bilgece tavsiyesini verir. Hasta Doyçu hakkındaki şarkıda, kartal onu tedavi eder ve onunla konuşur vb.

Gagauz balad şarkılarının edebiyatın daha farklı biçimleriyle bağlantısı sadece yukarıda örnekleri verilen motif ve imgelerde değil, aynı zamanda halk epik ürünleri için karakteristik olan sanatsal yolun kullanımında da kendini gösterir. Öyle ki Gagauz şarkılarında "üç" epik sayısına sıkça rastlanır. Örneğin; Stoyan üç kez dünyayı dolaşır. Ayı üç yüz koyundan sadece üçünü canlı bırakır. Ormandan üç sıra köle geçer. Kız ölürken ona "üç pencere tabut yapılmasını rica eder vb. Şarkılarda sıkça yedi ve sekiz epik sayıları kullanılır: Asker Stoyan'ın karısı onu yedi yıl bekler. Türk padişahı dokuz yıl Marinka'nın karısı olmasını ister, dokuz erkek kardeş vebadan ölür vb.

Gagauz halk baladları, Slav halklarının epik yaratım biçimlerine, bestelerine, ritmik-metrik yapılarına da yakındır. Bu arada Gagauz balad şarkıları, Slavlarda olduğu gibi diyalog şeklinde kurulmuştur. Yani soru cevap şeklindedir. "Yazar"ın anlatımı, şarkıların bu

²³ V. Ya. Propp, *Osnovniye Etapi Razvitiya Russkogo Geroičeskogo Eposa* (Doklad na 4. Mejdunarodnom Sezde Slavistov). M., 1958, s.26.

²⁴ Bu şarkının varyantı Bulgaristan Türklerinde de var (Bk. "Bulgaristan Türklerinin halk şiiri", Sofya, 1958, s.17)

²⁵ V. A. Moşkov, *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*, s. 309

²⁶ Hacı: Gagauzlarda Kudüs'e hac ziyareti yapmış olanların onur unvanı (Müslümanlarda Mekke'ye giden "Hacı")

kompozisyonik dokusuyla zaman zaman iç içe girer. Şarkı sık sık seslenmeyle başlar. Örneğin; “Stuyeni, oolum, Stuyeni!”, “Tudorka mari²⁷, Tudorki”, “Hay, daaim, daaim!”

Sıklıkla üç unsurdan: soru, olumsuz koşutluk şeklindeki cevap ve açıklayıcı cevaptan oluşan Slavyan antitezine²⁸ (denilen) sıklıkla rastlanır. Örneğin:

Hay, daaim, daaim al-eşil daaim!
Ne sararmışın, ne sölpemişin?
Gün mü yaktı, kraa mı haşladı?
Ne gün yaktı, ne kraa haşladı.
Şindi emen burdan geçti üç sinjir insan²⁹³⁰.

Önceki dizinin veya yarım mısranın -sanki “devamı” şiirler- tekrarı -Slav epik şiirleri için tipiktir- olan Palilogiya, Gagauz balad şarkılarının en karakteristik kompozitsel-stilistik tekniğidir³¹. Örneğin:

Stuyeni kazıyr bir kuyu
Üçüz sajen uzunnuu
Üçüz sajen uzunnuu
İkiüz sajen derinnii

Şiirin devamı tekniği o kadar sağlam bir biçimde Gagauz şarkılarının şiirsel tarzına girmiştir ki ona sadece epik şarkılarda değil, lirik şarkılarda da rastlanılır.

Şiir şekli ile ilgili belirtmek gerekir ki Gagauz balad şarkıları net ritmik-metrik yapıya sahip değildir. Şiirdeki hece miktarı beşten on üç-on dörde kadar değişir. Ara sıra bazı şiirler (özellikle şiirin başında) vurgulu, sekizli veya onlu ölçüye ulaşır. Ama bütün şarkı boyunca bu ölçüye uyulmaz. Bu da anlaşılırdır. Çünkü Slav epik şiirlerinin (Bulgarların sekizli veya Sırpların onlu) birebir aktarımı, başka bir yapısı olan Gagauzca için her zaman mümkün değildir. Şiir ölçüsünün böylesi belirsizliği Gagauz şarkı baladlarında genellikle ezginin ritmik melodik yapısına uygun olarak şarkıya farklı ünlemlerin veya enklitik parçalarına “da” (eksik heceler olduğu takdirde) eklenmesi veya fazla hecelerinin daha hızlı telaffuz edilmesi yoluyla yapılır. Belki de şarkıların melodileri ve şiirin bu düzeni bir ölçüde – İ. V. Stebleva’nın³² düşündüğü gibi- geçici-tonlamalı folklorik şiire dayanan eski Türk şarkı geleneğinden etkilenmektedir. Bu konu, diğer Türk dilli halkların türkülerinde olduğu gibi Gagauz şarkılarını da araştırmayı gerekli kılar.

Öyle ki Gagauz balad şarkılarının tarzının, konusunun ve sanat yapısının incelenmesi, onların Slav halklarının (özellikle Bulgar) balad şarkılarıyla pek çok ortaklığa sahip olduğunu gösterir. Bu tür pek çok Gagauz şarkısı, Bulgar şarkılarının yakın varyantlarıdır. Ama bunu belirtirken söylemek gerekir ki sadece Bulgar şarkılarının Gagauzlar tarafından doğrudan

²⁷ Mari: Genç kıza veya bayana seslenme.

²⁸ Bk. P.G.Bogatirev, *Nekotoriye Zadaçi Sravnitelnoĝo İzuçeniya Eposa Slavyanskikh Narodov*, s.14.

²⁹ Gagauz şarkılarının metinleri halen geçerli olan Gagauz alfabesi temelinde yazıya geçirilir. (“j” harfiyle sızıcı sessizin yanı sıra “dj”de ifade edilir.

³⁰ Karş. Bulgarca varyantı “Tri sindjira robi” (Bilgarski Narodni Pesni. Lirika i Epos”,s. 154).

³¹ Fr. Mikloşç, *İzobrazitelniye Sredstva Slavyanskogo Eposa*, “Drevnosti. Trudi Slavyanskoy Komissii Moskovskogo Arheologičeskogo Obşçestva”, Cilt 1, M., 1895, s.209.

³² İ. V. Stebleva, *Poeziya Tyurkov VI-VIII Vekov*, M., 1965, s.26.

alınması değil, aynı zamanda Bulgar ve Gagauz halk baladlarının tipolojik benzerliği de açıktır. Gagauz balad şarkıları, akraba dilleri konuşmayan iki komşu halkın türkülerindeki ortaklıklara açık şekilde örnek olabilir. Elbette Bulgar ve Gagauzların halk olarak ne nicelikte ne de kültürel-tarihi ilişkilerde eşit büyüklükleri vardır. Bu sebeple Gagauzlar, Bulgarlarla yakın yaşarken onlardan pek çok şeyi maddi ve manevi kültür alanında almıştır. Ama Türk milletlerinin genetik ortaklığını gösteren bazı etnografik özelliklerini ve Türk dilini korumuşlardır.

Gagauz folklorunun özellikle de halk şarkılarının incelenmesini, Balkan halklarının tüm şarkılarındaki ortaklığın incelenmesi noktasında uzatmak ilginç olur. Bu bağlamda V.M. Jirmunsky'nin şu gözlemleri çok önem arz ediyor: “*Balkan birliği*, dilde genel olarak Balkan halklarının kurduğu sıkı ilişkiler sürecinde gelişen ve daha geç ortaya çıkan olayları (mesela postpozitif artikl vd.) kapsadığı için, halk edebiyatında da bu tarz benzerlikleri, daha geç ortaya çıkan olgularda, özellikle de hikâyecilik (balad) konularının gelişiminde aramak en mantıklısıdır”³³.

Tarihi şarkılar, Gagauz epik şarkılarının diğer türüdür. Onlar, Gagauz türkülerinde büyük bir gelişim göstermemiştir. Bunlar 19.yy'da olan Rus-Türk savaşındaki olaylara adanan başlıca tarihi şarkılardır. Öyle ki V.A. Moşkov, Gagauzlardan “Varna Kuşatması”, “Sivastopol Savaşı”ndan”, “1877 Yılı Savaşı” vd. şarkılarını kaydetmiştir.³⁴ Bu şarkıları herhalde içerikten ve poetikten; yine Gagauzlar için anlaşılmasız olan bu şarkılardaki Türkçe kelimelerin (Arapça ve Farsça alıntılardan) varlığından yola çıkarak “Türklerden Alınan Şarkılar” başlığına koymuştur. Bu savaş tarihi şarkılarının varyantları ve diğerlerinden bazıları ise daha geç bir dönemde A. İ. Manov'un³⁵, Bulgaristan'daki Gagauzlardan kaydettikleridir. İlginçtir ki XIX. asırdaki savaşla ilgili tarihi şarkılar sadece Bulgaristan'daki Gagauzlarda değil; artık Balkanlarda yaşamamasına rağmen Besarabya Gagauzlarında da bilinmektedir. Bu şarkılar 1856'dan 1878'e kadar yine Osmanlı-Türk yönetimi altında bulunan Besarabya'nın İzmail bölgesine giren Bucak'ın en güney ilçelerindeki köylerde en iyi şekilde korunmuştur. Gagauzların Osmanlı Türklerinden savaş tarihi şarkılarını almış olması başlı başına çok ilginç bir olaydır. Ama bununla beraber bu şarkılardan bazıları yaratıcı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Öyle ki 1877 yılındaki Plevne Kuşatması ile ilgili Gagauz varyantı, Osman Paşa'ya sert ve olumsuz tutumuyla Türk varyantından ayrılır:

Kör olaydın, Osman Paşa
Daattın bizi daaya, taş.

Türkçe şarkıda; Osman Paşa'nın Bulgarlara karşı zaferi için övgü duyulurken Gagauzcasında ise Plevne'yi teslim ettiği ve Kazaklardan korktuğu için onunla alay edilir (Karş: Türk ve Gagauz varyantları).

Karadeniz akıp gider
Etrafını yıkıp gider
Sağ olası Osman Paşa

³³ V. M. Jirmunskiy, *Epiçeskoye Tvorçestvo Slavyanskikh Narodov i Problemi Sravnitel'nogo İzüçeniya Eposa*, s.137.

³⁴ V. A. Moşkov, *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*, s. 296-302.

³⁵ A.İ. Manov, *Potekloto na Gagauzite i Tehnite Obiçai i Hravi*. s.163-170.

Bulgarları kırıp gider³⁶
 Karadeniz akıp düüner
 Kenarını yıkıp döner
 Kırk bin Kazak gelmediyner
 Osman Plevnai brakıp gider

Besarabya'da söylenen tarihi şarkılardan en yaygın olanı, onları 1832'den 1844 yılına kadar yönetmiş olan Bulgar kolonilerinin vasisi denilen Butkov hakkındadır.³⁷ Zavallı köylüleri ezen Butkov'un yönetiminden memnun olmayan Bolgrad'daki kolonistler, ayaklanmışlardır. Bu da şarkının yazılmasına sebep olmuştur.³⁸

Günümüzde geleneksel tarihi şarkılar, özellikle yaşlıların hafızasında saklıdır ve yıllar geçtikçe daha fazla unutulmaktadır. 1940 yılında Besarabya'nın Sovyetler Birliği ile yeniden birleşmesi ve Hitler Almanya'sına karşı Sovyet halkının zaferi, tarihi anlamı olan yeni bir şarkı "Zengin Besarabya"nın yazılmasına neden oldu. Şarkıda; 1940 yılında tekrar Sovyetlerin olan verimli, bereketli Besarabya toprakları anlatılır ve 1944 yılında onu özgürleştirmiş olan Kahraman Kızıl Ordu şöhret bulur.

Gagauz folklorunda çok küçük bir yer tutmasına rağmen Gagauz epik şarkıları arasında dini şarkıları (dini içerikli şarkılar) da anmak gerekir. Amerikan Misyonerlik Kurumu tarafından İstanbul'da basılmış olan başlıca Karamanlıca dini kitaplar, onların yayılmasına ortam hazırlamıştır. Bu kitapları alan Besarabyalı papazlar, onları kilisede okumak için kullanmışlardır. Böylelikle Gagauz topluluğunun dikkatini çekmeyi amaçlamışlardır. Çünkü Türkçenin Karamanlıca ağız bir ölçüde Gagauzlar tarafından anlaşılır.³⁹ Bu kitaplardan Gagauzların haberi olmuş ve İbrahim'in İsak'ı kurban sunması, İsa, azizler, vaftiz, cennetteki zengin ve fakirler, ensest günahı vd. hakkındaki bazı yaygın dini şiirleri almışlardır. Dini karakterli şarkılar günümüzde hızla unutulmaktadır.

Gagauz köylerindeki trajik olaylardan oluşan (vakitsiz ölüm, cinayet, talihsiz olaylar) lirik-epik şarkıları, Gagauz folklorunun kendine özgü türü saymak gerekir. Bir taraftan böyle şarkılar bir ölçüde halkların balad geleneğini devam ettirmiştir, diğer bir taraftan ise bu şarkılar cenazedeki ağıtlarla ilgilidir. Çünkü birinin ölümünün arkasından ağlayıp sızlamalar, en çok şarkıların duygusal içeriğini oluşturmuştur. V. A. Moşkov⁴⁰ tarafından kaydedilen talihsiz bir olayın sonucunda (üzerine kocaman saman yığını düşmüş) Genç Todur'un ölümü ile ilgili şarkı örnek olabilir. Kompozisyon olarak o da bu tür, diğer şarkılar gibi iki bölümden oluşmaktadır. İlk olarak kahramanın ölüm hal ve şartları bütün ayrıntılarıyla tasvir edilir. Sonra ise ölen kişinin akrabaları tarafından okunan ağıtlar söylenir. Günümüze kadar sadece ikinci kısmı varlığını sürdürmüştür.

³⁶ I. Kunoš, *Ozman-Török népköltesi gyűjtemény*, Budapest, 1887, s.349

³⁷ V. A. Moşkov, *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*, s. XII

³⁸ Bu ayaklanma için bk. G. Zanetov, *Bilgarskiye Kolonii v Rusiya Sredets*, 1895, s.883-889.

³⁹ V. A. Moşkov: *Gagauzi Benderskogo Uyezda*, "Etnograficeskoye Obozreniye", 1901, No:2, s.42. Karamanlı diyalekti hakkında bk. N.K. Dmitriyev, *Materiali Po Osmanskoy Dialektologii, Fonetika "Karamalitskogo" Yazıka*, -" Zapiski Kollegii Vostokovedov", Cilt III, 1928, s.425 ve devamı

⁴⁰ V. A. Moşkov, *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*, s. 312.

Todur'un vefatı üzerine ağıt:
 Kalk, Todi, kalk,
 Çufa anterini giydirdik
 Kara kalpaanı giydirdik
 Garus kitkaları⁴¹ başına koyduk⁴² (vd.)

Böyle epik-lirik şarkıların ikinci kısmı sıklıkla sanki bir vasiyettir. Yani ölmek üzere olan kişiye yazılır. Gagauzlarda ayrıca vasiyet şarkıları da vardır (bk. aşağı).

Moşkov'un gözlemlerine⁴³ göre ölüm hakkındaki lirik-epik şarkılar, Gagauz köylerinde özel kişiler "yerli akordionist" tarafından belirli bir ücret karşılığında ölenin akrabalarının ricası üzerine söylenirdi. Eğer şarkı başarılı bir şekilde icra edildiyse, diğer köylere de yayılıyordu. Günümüzde bu âdet korunmamıştır ve anlaşılan, trajik olaylara adanan lirik-epik karakterli şarkılar daha fazla yaratılmamaktadır.

Belirtmek gerekir ki Gagauzlarda günümüzde -bizim gözlemlerimize göre- özel ayin şarkıları yoktur. Zamanında V.A. Moşkov, sadece Kutsal Lazar⁴⁴ gününde icra olunan Gagauzca iki dini şarkı kaydedebilmiştir. Genellikle tarım işleri ile ilgili bütün diğer takvimsel-geleneksel şarkılar -V. A. Moşkov'un şahitliğine göre⁴⁵- sadece Bulgarca icra edilirdi. Bununla birlikte Bulgarca bilmeksizin şarkıların anlamını anlamazlardı ve metinleri çok değiştirirlerdi.⁴⁶ Bu gerçek, açıkça gösterir ki Gagauzların tarım gelenekleri bizzat Bulgar kökenlerine sahiptir.

Etnografik veriler temelinde V. A. Moşkov, nispeten daha yakın geçmişte Gagauzların çiftçi olmadığını, göçebe ve hayvancılıkla uğraşan bir halk olduğunu düşünüyordu.⁴⁷

Günlük hayatla ilgili ritüel şarkıları (düğün ve cenaze) günümüzde kısmen de olsa Gagauzlarda varlığını sürdürmüştür; ama geleneklerin ölmeye başlaması sebebiyle lirik şarkılar olarak yaşamaktadır.

Gagauz lirik şarkıları, konularına göre iki büyük grup oluşturur: Günlük hayat ve aşk. Onların çoğunluğu; kederli ve uzun olan geleneksel (acıklı) şarkılardır (aalatmak türküleri).

Geçmişte genellikle oyun ve danslarla ilgili gülünç ve alaycı şarkılar, lirik şarkıların her iki grubunun daha küçük bir kısmını oluşturur.

Günlük hayat hakkındaki lirik şiirler arasında önemli yeri, kadınlarla ilgili şarkılar işgal etmektedir. Onların pek çoğu geleneklere kadar (Gelinin, annesinin, kız arkadaşların düğündeki ağlayıp sızmaları) gitmektedir. Gelin şarkılarının içeriği, (Gelin Türküleri) gelinin kendi eviyle, onu gurbete veren annesiyle vedalaşmasıdır. Gelinlerin gelenekselleşmiş yakınmaları, belli başlı yaratıcı unsurlarla, poetik sembolün sağlamlığı ile ilgilidir. Bu

⁴¹ "Kitka" (Bolg.) – Farklı renklerden oluşan çiçek demeti

⁴² "Bucaktan Soslär", s.62

⁴³ V. A. Moşkov: *Gagauzi Benderskogo Uyezda*, "Etnografişeskoye Obozreniye", 1900, No:1, s.80.

⁴⁴ V. A. Moşkov: *Gagauzi Benderskogo Uyezda*, "Etnografişeskoye Obozreniye", 1900, No:3, s.37.

⁴⁵ V. A. Moşkov: *Gagauzi Benderskogo Uyezda*, "Etnografişeskoye Obozreniye", 1900, No:3, s.46,51.

⁴⁶ Bu tür şarkıların örnekleri için bk. V. A. Moşkov, *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*, s. 285-343.

⁴⁷ V. A. Moşkov: *Gagauzi Benderskogo Uyezda*, "Etnografişeskoye Obozreniye", 1900, No:3, s.37

bağlamda şarkılardan biri Bulgar, diğeri ise Türk halk lirik şiirine yakındır. Gelin genellikle öz yuvasından ayrılmış olan kuşla kendini kıyaslar.

Ben bir gaarip kuşuydum,
Uştum yuvamdan

Kendi evindeki fesleğen kokusu⁴⁸, kayınvalidenin evindeki pelinin keskin kokusuyla kıyaslanır. Kendi evine özlem, böylesi bir şekilde aktarılır:

İçeri dâ girârim
Ev deildir benim
Dışarı da çıkarım
Küü deildir benim

Kadınlarla ilgili şarkıların genel motifi şudur: Gurbette hasret çekerken kadın, uçup giden turnalardan evine selam ulaştırmasını istemektedir:

Ay, turnelâr, turnelâr, uçan turnelâr!
Selâm götürâsinis benim anama,
Benim anama, ihtiâr bobama
Anam-bobam ixtiârdır, kıra çıkamas
Kardaşım küçüktür, tarla bulamas (veya *burayı gelâmäs*)⁴⁹

Lirik-yakınma şarkılarının diğeri bir grubu ise öksüz-yetim şarkılarıdır.⁵⁰ Genellikle öksüz-yetim kız, Allah'ın onu gri kanatlı kuşa dönüştürmesi için dua eder. Bunun sebebi kızın, annesinin mezarına uçmak ve ona acılarından dert yanabilmek istemesidir. Öksüz/yetimin kötü talihi sıklıkla bu tür şarkılarda tasvir edilir:

Üsüzün döşecii-aaştakı yapraklar
Üsüzün yastıcaa-taşlar, topaçlar
Üsüzün yorgancı-gökteki bulutlar.

Gagauz (şarkı) liriklerinde, vasiyet şarkıları çok yaygınlık kazanmıştır. Şarkıların bu formu Slav folklorunda çok bilinir. Özellikle ona Bulgar epik şarkılarında rastlanılır.⁵¹

Lirik vasiyet şarkıları sıkça Slav halklarının şiiri için karakteristik olan ve kötü haberi önceden veren haberci rüyaların tasviriyle başlar. Kız suladığı çiçeklerin solduğunu ve kurduğunu uykusunda görür. Kız ölmeden önce güneşin doğuşunu, gençlerin oyununu ve ardından ağlayan annesini görebilmek için “üç pencere, üç kırmızı çerçeve” tabutu kendisine yapılmasını ister.⁵² Bitkilerin solduğu haberci rüya motifi, talihsizliği simgeler ve

⁴⁸ Feslen: Fesleğen

⁴⁹ Bu motif Bulgaristan Türklerinin şarkılarında da rastlanır. (Bk. “Bulgaristan Türklerinin Halk Şiiri, 1958, s.136).

⁵⁰ Gagauz yetim şarkıları, zor yetim kaderi ilgili Batı Slavların lirik-epik şarkılarıyla benzeşir (Bk. P.G. *Bogatrev, Narodnye Epiçeskiye i Liroepiçeskiye Pesni Zapadnih Slavyan, s.375*)

⁵¹ Bk. Örn., İ. M. Şeputov, *Bolgarskiye Haydutskiye Pesni*, “Slavyanskiy Folklor”, M., 1951, s.280 (“Zaveti Bogdana-Yunaka”).

⁵² Bu şarkının Bulgarca varyantı için bk “Bilgarski Narodni Pesni”, s.48 (“Grob s Prozortsi”).

epik geleneklerde de rastlanılır: baladlarda ve savaş tarihi şarkılarında (aslına bakılırsa asker şarkılarında). Lirik asker şarkıları, savaş tarihi şarkılarına yakındır. Onların çoğu savaşa giden askerin ölümüne adanmıştır ve vasiyet şeklindedir. Birçok şarkının tipik başlangıcına (hareketin yerine işaret ederek) ve genel stillerine bakarak onların Balkanlarda icra edildiği anlaşılır.

Şu Rusçuk şehrinde tuttular bizi

Asker şarkılarının esas motifi bıktırıcı askerlik süresinden şikayettir. Yaygın bir şarkının başlangıcını örnek veriyoruz:

Aman, Allahım, aman!
Ne pek bıktım bân bırda
Karpāt bayırlarında gezmää
Tüfek sırtında gezmää
Eşil ruba taşımaa,
Akoplarda da sinmää

Birinci dünya savaşına ait olan “Varşova” şarkısı, çok yaygındır. Yaralı asker (bir varyantta Vanya, diğerinde Mitika vb) arkadaşlarından evine, ebeveynlerine ve karısına -ki onu beklemeyip tekrar evlenmesi için- onun adına veda mektubu yazmalarını rica eder. Şarkı, Slav folklorunda asker şarkıları için karakteristik olan geleneksel poetik tarzda biter.⁵³

Bân burda evlendim keskin kılıçlara,
Keskin kılıçlara, sivri kurşunnara.

Lirik vasiyet şarkılarında Slavların yanı sıra Türk poetik etkisi de hissedilir. Böylece ölüm, birçok şarkıda Slav tipinden bambaşka bir tarzda söylenir. Kahramanın bu dünyadan zevk almaması, bu dünyaya doyamaması, akrabalarından ve yakınlarından ayrılması ile ilgili üzüntüler bu şarkılarda temel motiftir. Kızın ölümü hakkında şarkıdan bir örnek:

Örmä blezik koluma koyamadım
Bân bu yalan dünnäyâ doyamadım

Böyle motifler (kahramanın doyasıya yaşamasından dolayı üzüntü) İ.V. Steblev’in⁵⁴ ilk Türk epigrafik ve lirik örnekleri olarak düşündüğü eski Türk Runik harfli metinlerde (Runik mezartaşı yazıtları) bulunur.

Gagauzlarda, lirik günlük şarkıların yanı sıra çoğunlukla geleneksel şiire uzanan aşk liriği çok yaygındır. Ailelerin isteğiyle ayrılan sevgililerin başından geçenleri gösteren motifler, ortaktır.

⁵³ V. K. Sokolova, *O Nekotorih Zakonomerhostyah Razvitiya İstoriko-Pesennogo Folkloru u Slavyanskikh Narodov*, “İstoriya, Folklor, İskusstvo Slavyanskikh Narodov. Dokladi Sovetskoy Deleatsii na 5 Mejdunarodnom Sezde Slavistov”, M., 1963, s. 478

⁵⁴ İ. V. Stebleva, *Poeziya Tyurkov VI-VIII Vekov*, s.61.

Böyle çok şarkıda, âşık delikanlı yaşadığı ayrılık acısıyla -aşağıdaki sözlerle- kıza seslenir:

Seni bana vermezlârsä, mari, kız
deli mi olayım?
Senin su yolunda, mari kız,
köprü mu olayım?
Gelä-geçän dostlara, mari kız,
seni mi sorayım?

İhanet (kız başkasıyla evlenir veya delikanlı başkasını sever) aşk şarkılarının diğer ortak motifidir. Bu temaya adanmış yaygın şarkılar “Buyur, Ralü, Buyur, Kralü” açıkça Slav kökenli şarkıdır, “kız toplamış türlü çiçek” vd. Bir takım aşk şarkılarında kızın güzelliği anlatılır. Örneğin: “Minövşä” (< Türkçe Menekşe < Farsça “Bänöfşe”) şarkısında kıyaslama yoluyla kızların güzellik kriterleri belirlenir: Onun beli bahçedeki fidanla, saçları mısır püskülüyle, kaşları siyah hatla, gözleri siyah üzümle veya dikenle vb. kıyaslanır. Belirtmek gerekir ki Bucak’ın güney ilçelerinde, (Vulkanesti ve İzmail ilçelerinde) kıza doğu güzelliğinin klasik sıfatlarının verildiği eski Türk aşk şarkıları da varlığını sürdürmüştür: Beli salınan selvi gibi, yanaktaki ben mercan gibi, kendisi kaprisli güzel (nazlı dilber). Ancak bu şarkılar şimdi çok yaygın değildir; çünkü Balkan Türkleriyle bağlantı kesildikten sonra benzer poetik tarzlar Gagauzlar için gittikçe yabancılaşmıştır. Ayrıca bu şarkılarda (genelde Türk kökenli şarkılarda da olduğu üzere) Gagauzlar için çok anlaşılmayan kelimelere (Arapça ve Farsça); çok zor melodilere rastlanır. Öyle ki onun icrasından kolay bir biçimde ancak birkaç erbab ve bilen anlar. Bucak’ın güney ilçelerinde yine “Aşık-Garip” Türk destanından bölümler ve Oğuz-Türk folklorunda yaygınlaşmış olan “Türkmenka”⁵⁵ şarkısı bilinir.

Birçok aşk şarkısı eskiden oyun, dans sırasında söylenen şarkılardır. Onların özellikleri arasında; şakacı ton, net ritmik yapı, kuple oluşumunun temelinde yatan tekrar bulunur. Örnek: “Başım ararê”, “Tuna başında”, “Üşüdüm” ve birçok diğerleri böyle şarkılardır. Bunların hepsi Türk folklorunda da vardır.

Gagauz lirik şarkılarının kendine özgü türü olan (Türk türküleri için de karakteristik) *Maani*, yedili hece ölçüsündeki dörtlüklerden oluşur. Genelde poetik paralellik temelinde oluşturulmuş, ünlü Türkologların (F.E. Korşç⁵⁶, T Kovalskiy⁵⁷, V.A. Gordlevskiy⁵⁸ ve diğerlerinin zamanında yazdığı yedili hece ölçüsündeki dörtlükler, Türk halk şiirinin en tipik ve devamlı türü sayılır. Gagauz manileri çoğunlukla 1. 2. ve 3. mısranın uyaklı olduğu paralellğine dayanan geleneksel bir yapıya (aaba) sahiptir.

⁵⁵ Bu şarkının Türkçe varyantı için bk. I. Kunoš, *Ozman-Török Népköltesi Gyüjtemény*, Budapest, 1887, s.376

⁵⁶ F. E. Korş, *Drevneyşiy Narodny Stih Turetskih Plemen*, “Zapiski Vostochnogo Otdeleniya Russkogo Arheologičeskogo Obşçestva”, Cilt XIX Sayı 2-3 St. Peterburg.1909

⁵⁷ T. Kowalski, *Ze Studjow nad Forma Poezji Ludow Tureckich*, Krakow, 1922.

⁵⁸ V.A. Rordlevskiy, *İz nabludeniy nad Turetskoy Pesnyu*, M. 1909. (Yeni baskı: V.A. Gordlevskiy, İzbranniy Soçineniya cilt. II, M., 1961, s. 224-260).

Fakat birinci dizenin ikinciyle, üçüncünün ise dördüncüyle (aa, bb) sıklıkla uyaklanması da Türk halk dörtlükleri için karakteristik değildir ve açıkça daha geç ve ikincil bir olgu olduğunu görmek gerekir:

Kara beegir ahırda
Benim ürääm kahrıda
Kahırciimi bilselär
İstediimä verselär

Mani, Gagauz folklorunun en yaygın ve yaşama gücü olan türüdür. Maniler, bütün döngüsüyle her köyde vardır. Özellikle gençler arasında, hayat akışının yol açtığı gereksinimlere, yeni olaylara ve ruhsal yapılara uygun olarak sınırsız bir biçimde çeşitlenir ve güncellenir.

Gagauzlarda halk şarkılarının yanı sıra günümüzde artık yazarı belli olan şiirlerin ilk örnekleri görülür. Çünkü Gagauz alfabesi oluşturulduktan sonra pek çok öğretmen, öğrenci ve Gagauz entelektüelliğinin diğer temsilcileri ana dilde şiir ve şarkı yazmaya başlamışlardır. Yerel şairlerin yaratıcılık örnekleri “Bucaktan Sesler”⁵⁹ kitabında tanıtılmıştır. Özellikle D. N. Tanasoglu tarafından ortaya konan yeni kolhoz köyleri ile ilgili şarkılar, şimdi halk arasında söylenmektedir. Gagauz horonu oynayan amatör sanatçılar, onları başarıyla icra etmektedirler. Onlar defalarca radyodan yayınlanmış ve bu sayede pek çok köyde bilinir olmuştur. Gagauz gençler, Sovyetlerin çok bilinen şarkılarını da -onların bazıları ana dile çevrilerek söylenir- severler. Örneğin “Memleket Şarkıları”, “Katyuşa”, “Dünya Demokratik Gençlik Şarkısı” ve diğerleri.

Çok kısa ve bölümlerden oluşan Gagauz halk türkülerinin değerlendirmesini yaparken bazı genel sonuçlara vardığımızı vurgulamak isteriz. Gagauz halk şarkıları; genellikle Balkanlarda, Bulgar ve yerli Türk nüfusu arasında yüzyıllar boyunca yaşamış, yazısız Türk dilli bir halkın türkülerinin ilginç örnekleridir. Bu sebeple Gagauz halk şarkılarında hem Bulgar hem de Türk etkisi gözlemlenir. Bulgar şarkı yaratmalarının etkisi en açık epik Gagauz şarkı –özellikle diğer Türk halklarının folklorunda görülmeyen Gagauz halk baladları- türlerinde bulunmaktadır. Bulgar etkisi – yukarıda gösterildiği gibi- lirik Gagauz şarkılarında da açıkça hissedilir.

Türk etkisi –Bulgar’dan daha zayıftır- özellikle savaş-tarihi şarkılarında ve lirik şarkılarda hissedilir.

Belirtmek gerekir ki bu ya da şu şarkıdaki alıntılarının kaynağını meydana çıkarmak için şarkının dili, özellikle kelime kadrosu çok önemli bir göstergedir. Şarkıların konuları, biçimleri ve poetik stili bazı komşu halklarda benzer olursa şarkıların dil özellikleri, her zaman açık bir şekilde onların kökenine işaret eder. Öyle ki Gagauzların Bulgarlardan aldığı şarkılarda, Gagauzlarda olmayan özel isimlerle karşılaşılır. Örnek: Stoyan, Manol, Doyçu, Marko, Kalinka, İrinka, Petrana vd. Şarkılarda çevrilmesi imkânsız Bulgarca kelimeler ve kelime birleşmeleri kalmıştır. “Zmey” (Gagauzlarda protez “i” ile “izmey”), “Male”,

⁵⁹ “Bucaktan Sesler”, s. 167-223.

“Malimo” (şarkılarda genellikle anneye seslenme), “çerna çuma” (“çerna” genellikle “veba” kelimesini belirten sıfattır.) vb. Türkçe şarkılarda ise -yukarıda gösterildiği gibi- Gagauzlar için dillerinde olmayan anlaşılmaz oldukça çok kelime vardır. Bunlar genellikle Arapça, Farsça alıntılardır. Örnek: “nemaz” (Türk. “namaz”), “merhane” (Türk. “meyhane”), “iskele” (Türk. “hendezä” (Türk. “endaze”), “sefil”, “letif” (Türk. “latif”) ve pek çokları. Bunun dışında Türk kökenli şarkılarda sürekli olarak gerçekte Gagauz şarkılarında rastlanılmayan “aman”, “vay” ünlemleri kullanılır.

Türk dilli halklardan biri olan Gagauzların şarkılarının karakterini, Bulgar ve Türk etkisinin yanı sıra Türk halk şiirinin eskicil yanlarının özellikleri belirlemektedir. Bu bağlamda en göze çarpan şey, Türk halk şiirinin yaratıcılığı için karakteristik olan lirik dörtlünün, yedili ölçünün Gagauzlarda önemli ölçüde gelişmiş olmasıdır.

KAYNAKÇA

- A.İ. Manov, *Potekloto Na Gagauzite i Tehnite Obiçai i Nravi*, Varna, 1938.
 B.G. Gafarov, *Sistema Spryajeniya v Gagauzskom Yazıke*, M., 1951 (Avtoref. Kand. Diss)
 B.N. Putilov, *Tipologičeskaya Obşçnost i İstoričeskiye Svyazi v Slavyanskikh Pesnyah-Balladah o Borbe s Tatarskim i Turetskim İgom*, -“İstoriya, Folklor, İskusstvo Slavyanskikh Narodov. Dokladı Sovetskoy Delegatsii na 5. Mejdunarodnom Sezde Slavistov”, M., 1963.
 B.P. Tukan, *Vulkanеştский Dialekt Gagauzskogo Yazıka*, Kışinev, 1995 (Avtoref. Kand. Diss.);
 Bilgarski Narodni Pesni. *Lirika i Epos*, Sofiya, 1948.
 Bulgaristan Türklerinin halk şiiri, Sofya, 1958.
 D. Tanasoglu, “*Bucaktan Soslär*” *Literatura Yazıları*”, Kışinev, 1958
 D.N. Tanasoglu, *Slojno-Podçinennoye Predlojenije v Sovremennom Gagauzskom Yazıke*, Kışinev, 1965 (Avtoref. Kand Diss.)
 F.E. Korş, *Drevneyşiy Narodny Stih Turetskih Plemen*, “Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya Russkogo Arheologičeskogo Obşçestva”, Cilt XIX Sayı 2-3 St. Peterburg.1909
 Fr. Mikloşıç, *İzobrazitelniye Sredstva Slavyanskogo Eposa*, “Drevnosti. Trudı Slavyanskoy Komissii Moskovskogo Arheologičeskogo Obşçestva”, Cilt 1, M., 1895.
 G. Zanetov, *Bilgarskiye Kolonii v Rusiya Sredets*, 1895.
 I. Kunoş, *Ozman-Török Népköltesi Gyűjtemény*, Budapest, 1887.
 İ.M. Şeputov, *Bolgarskiye Haydutskiye Pesni*, “Slavyanskiy Folklor”, M., 1951.
 İ.V. Stebleva, *Poeziya Tyurkov VI-VIII Vekov*, M., 1965.
 L. Miletiç, *Staroto Bilgarsko Naseleniye v Sredhite Vekove.*, Sofiya, 1902.
 L.A. Pokrovskaya, *Grammatika Gagauzskogo Yazıka*, Fonetika i Morfolojiya, M., 1964.
 L.A. Pokrovskaya, *Pesennoye Tvorçestvo Gagauzov*, L., 1953 (avtoref. Kand. Diss.)
 L.S. Berg. *Naseleniye Bessarabii. Etnografıçeskiy Sostav i Çislennost*, Peterburg., 1923.
 Moldavskiy Folklor. *Pesni i Balladı*, M., 1953.
 N.K. Dmitriev, *Fonetika Gagauzskogo Yazıka, Gagauzskiy Etyudı, K Voprosu o Slovernom sostave Gagauzskogo Yazıka*, - Stroy Tyurkskih Yazıkov, M., 1962.

- N.K. Dmitriev, *Materiali Po Osmanskoy Dialektologii, Fonetika "Karamalitskogo" Yazıka*, - "Zapiski Kollegii Vostokovedov", Cilt III, 1928.
- P.G. Bogatirev, *Narodniye Epiçeskiye i Liroepiçeskiye Pesni Zapadnih Slavyan*, "Epos Slavyanskih Narodov", Hrestomatiya, M. , 1959.
- P.G. Bogatirev. *Nekotoreiye Zadaçi Sravnitel'nogo İzüçeniya Eposa Slavyanskih Narodov* (Doklad na 4. Mejdunarodnom Sezde Slavistov). M., 1958.
- T. Kowalski, *Ze Studjow Nad Forma Poezji Ludow Tureckich*, Krakow, 1922.
- T.G. Kalyakina-Kaledina, *Poryadok Slov v Prostem Predloženii Gagauzskogo Yazıka*, M., 1995 (Avtorefç Kand. Diss.)
- Tsvetana Romanska-Vranska, *Obşçi Osobennosti na Bilgarskite i Sribските Hayduşki Pesni* "Slavistiçen sbornik. Po sluçay 4 Mejdunaroden Kongres na slavistite v Moskva", Cilt 2, Sofiya, 1958.
- V. K. Sokolova, *O Nekotorih Zakonomerhostyah Razvitiya İstoriko-Pesennogo Folkloru u Slavyanskih Narodov*, "İstoriya, Folklor, İskusstvo Slavyanskih Narodov. Dokladı Sovetskoy Delegatsii na 5 mejdunarodnom Sezde Slavistov", M., 1963.
- V. M. Jirmunskiy, *Epiçeskoye Tvorçestvo Slavyanskih Narodov i Problemi Sravnitel'nogo İzüçeniya Eposa*. (Doklad ha 4. Mejdunarodnom Sezde Slavistov). M., 1958.
- V. M. Jirmunskiy, *Epiçeskoye Tvorçestvo Slavyanskih Narodov i Problemi Sravnitel'nogo İzüçeniya Eposa*.
- V.A. Moşkov *Gagauzı Benderskogo Uyezda*, "Etnografiçeskoye obozreniye", 1900, No:1, 1901, No:1,2,4, 1902, No: 3,4.
- V.A. Moşkov, *Balkan Yarımadasında Türk Grupları*, -"Rus coğrafya kurumu haberleri", cilt XI, St. Peterburg., 1904
- V.A. Moşkov, *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*, " Türk gruplarının halk edebiyatından örnekler" Yay. Akad. (V.V. Radlov tarafından) Cilt X St. Peterburg. 1904.
- V.A. Rordlevskiy, *İz nabludeniy nad Turetskoy Pesnyu*, M. 1909. (Yeni baskı: V.A. Gordlevskiy, *İzbranniye Soçineniya* cilt. II, M., 1961, s. 224-260).
- V.Ya. Propp, *Osnovniye Etapı Razvitiya Russkogo Geroiçeskogo Eposa* (Doklad na 4. Mejdunarodnom Sezde Slavistov). M., 1958.
- Wl. Zajaczkowski, *Gagauzskie Teksty Folklorystyczne*, -"Ezikovedsko-etnografski İzsledvaniya v Pamet na Akad. St. Romanski", Sofiya, 1960.